

Hukukun Nesnesi Üzerine Konuşma^{1*2**3***}

Hakemsiz Makale

Ali Murat ÖZDEMİR

Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Prof. Dr., Hacettepe University Faculty of Law Department of General Public Law

1* İlgili makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin 2015-2016 Akademik Yılı Güz Dönemi başlangıcı vesilesiyle 14.09.2015 tarihinde gerçekleştirilen törende yapılan açılış konuşması metnidir.

2** İlgili makale hakemsiz olarak yayınlanmaktadır.

3***İlginize: Konuşma daha önce "Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm", "Sözün Mülkiyeti", "Emeğin Kitabı", Çalışma ve Toplum Dergisi ve başka kitap, derleme ve dergilerde çıkan makalelerimden bir araya getirilen unsurlara dayanmaktadır.

Hukukun ekonomi politik yöntemle incelenmesi yeni değildir.

Ancak popüler bir uğraş da değildir.

Niye? Bilgi hep bir şeyler için vardır, **yönelimseldir**. Hukukun nesnesi üzerine tartışmalar da bu yönelimsellikten etkilenir. Hukuk bilgisi *kerameti kendinden menkul bir takım normu somut olaya tatbik etme işine* **yöneltilmişinde** mevcut toplumsal düzenin **-mevcut çelişkileriyle birlikte-** yeniden üretilmesinde etkindir.

Yeniden üretimde menfaatiniz olduğu ölçüde normların kerametini sorgulamazsınız.¹

Yeniden üretim meselesine "yatırım" yapmakta faide görememekte iseniz? O zaman

- önce sınıfsal pozisyonunuza ve ardından da
- sizin iddialarınız karşısına dikilen kuramlara

bağlı olarak bir şeyler yaparsınız artık. Diyelim ki **18.yy. Fransa'sında** bir meta üreticisisiniz. Aristokrasi monark-ı mutlakın ardında... Yani **aristokrasi** kendi iktidarını monarkın **karar alma (norm tesis etme) iktidarının kutsiyetine** oturtmakta...

Sizin menfaatinizi savunacak bir kuram öncelikle bu **kutsiyet meselesiyle** uğraşmak durumunda... **Doğanın mükemmel düzenine bakarak sonuçlar çıkaran yüksek bir akıl** yoluyla türetilen kuralların kralların kutsal haklarına karşı dikilmesinin toplumsal tabanı da burada...

Peki... İktidara geldiniz otuz küsur savaş ve bir o kadar da yıkımdan sonra... Sular duruldu, yani aristokratik meşruiyet ilkesini aristokratik yönetimle birlikte çöpe gönderdiniz. Daha yirmi yıl geçmedi **yeni türemiş bir takım kadın ve adam** (yani işçiler) **"doğanın mükemmel düzenine bakarak sonuçlar çıkaran yüksek bir akıl"** yoluyla türetilen kuralları soktu gözünüze ve dahi burnunuza... Dediler "arkadaş bak aklın yolu bir: Yetmeyecek yedi çocuklu eve üç tayın, şu karları toplumsallaştırın! Devlet sadece karışmayarak değil bazen de yaparak, eyleyerek gerçekleştirecek insanın insan olmaktan kaynaklanan haklarını"

Birileri çıkacak şimdi aristokratları tükenmiş coğrafyadan, koyacak milli iradeyi mutlak kralın yerine, buyuracak çok yukarıdan:

"Olmaz öyle doğanın kusursuz düzeninin akıl yoluyla insan toplumuna tatbiki. İktidarın kaynağı akıl tarafından kavranan doğada değil ama cumhurda.

Öyle değil mi ama, hak dediğin ne? Altı üstü cumhurun hukukunca korunan menfaat, bu böyle biline! Pozitivist olmalı her hukukçu, ötekine denir düzen karşıtlarının kuyrukçusu"

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD Hegemonyası döneminde uluslararasılaşmanın dinamikleriyle bir miktar değişse de Hukuki Pozitivizm, her daim, hukukun ekonomi politikğine yönelik çalışmaları genellikle kendi alanı dışına atmaya yönelik bir eğitim programı barındırır.

Hukuki pozitivist yaklaşımlara göre hukukun nesnesi normlardır.

Acaba hukukun nesnesi gerçekten normlar mıdır?

¹ Normların kerametini verili sayan muhalefet de olsa olsa yönetici sınıf içinden olup da yönetici bloğa dahil olmayan gruplar tarafından yapılır.

Normları kendisine nesne olarak belirleyen bir disiplin gerçek anlamda bilim olabilir mi?

“Olması şart mıdır?” diye sorabilirsiniz.

Öyleyse soruyu şöyle soralım: Normları kendisine nesne olarak belirleyen bir disiplin **sistemli bilgi üretimi için uygun mudur?** Bir başka deyişle böyle bir disiplin üretimi/birikimini sosyal sorunların çözümü için analitik ve yorumsal imkânlar sunabilecek bir düzeye getirebilir mi? Böyle bir disiplinin verileriyle/ürünleriyle başlangıçta bulunan bilgi düzeyinizin üzerine çıkabilir misiniz? Böyle bir disiplin **sorulardan önce mevcut olmayan cevapları** üretebilir mi?

Normların toplumsal yaşamın verili nesnelere değil de insanın doğa ve insanın insanla etkileşim ve iletişimin ürünü olan güçlerin biçim belirlenimli türevleri olduğunu düşündüğümüzde konuya biraz daha açıklık getirebileceğimizi düşünüyorum. Bir çikolata fabrikası tasavvur ediniz. Envai çeşit gofret, kek ve dahi çikolata üretiyor. Bu fabrikanın ürettiği ürünler üzerine bir disiplin inşa edilebilir mi?

Evet bir disiplin söz konusu fabrikanın ürünlerini ele alabilir. Ancak bu ürünleri tasnif ederek sistemli bilgi birikimi yaratmak mümkün müdür? Söz konusu fabrikanın ürettiği çikolataları tasnif etmek suretiyle toplumsal beslenmenin bütünsel bir kavrayışını geliştirebilecek misiniz?

Ya da şöyle soralım: **Yasama organının ürettiği normları tasnif etmek dolayımıyla toplumun hukuksal düzenlenişi hakkında önceden bilmediğimiz ne söyleyebileceksiniz?** Eğer önceden bilmediğimiz bir şey söyleyemeyecekseniz anayasa yazmak neden hukukçuların müdahalesini gerektirsin? Soru bu.

Yukarıdaki soruların cevapları muhtelifdir. Biz yukarıda zikredilen soruları hukuka başka bir yoldan yaklaşmanın meşruiyetini hatırlatmak için soruyoruz. Hukukun ekonomi politiğini yapma uğraşının esası işte bu “bir başka yaklaşım” olacaktır.

Hukuka ekonomi politik yaklaşım nedir?

Ancak en başından söyleyeyim, hukuk eğitiminin içinde olan siz değerli dinleyiciye hukuka ekonomi politik yaklaşımı **hukuki pozitivizmin mükemmel alternatifi olarak sunma niyetinde değilim.** Daha ziyade **hukuka ekonomi politik yaklaşımın hukuki pozitivizmin eksiklerini aşmamızda yardımcı olup olmayacağını sorgulamak maksadını** güdüyor olacağım.

Hukukun ekonomi politiği kavramı, hukuk normlarını verili kabul ederek onları bir olaya tatbik etme uğraşını hukukun yegane uğraşı olarak kabul etmek yerine, hukuk normlarını ve dolayısıyla hukukun kendisini açıklanacak şey olarak masaya yatırma ve üretim ilişkilerinin “işleyişinde” ve yeniden üretiminde hukuka bir rol biçme çabalarının kelli fellii ismine denk düşmektedir.

Hukukun ekonomi politiği *nasıl yerine neden* sorusunu sorar, genelde. Disiplin -zanedildiğinin aksine- sömürü ilişkilerinin saptanması ve akabinde telin edilmesine matuf sınırlı bir tatbikat alanını haiz de **değildir**; ufku oldukça açıktır.

Üretim ilişkilerinin “işleyişinde” ve yeniden üretiminde hukuka biçilen rolü irdeleyen bir kimse

- *toplumsal düzenlemenin* sınırsız genişlikteki düzlemi içerisinde pek çok somut durumu kerameti kendinden menkul bir takım ilkenin sahte açıklayıcılığından kurtarabilir;
- gösterdiğinden daha çoğunu örten gizemli/büyülü ilke ve kurallar denizine bakmaktan şehlaşan gözlerin önüne çekilen perdeyi sıyırıp bir kenarda toplayabilir;
- dolayısıyla hukukun ve diğer sosyal bilimlerin günlük yaşamımıza müdahale etme kapasitesini artırabilir.

Hukukun ekonomi politiği uğraşının **sayılan ulvi amaçlarının ötesinde** hukukçuları ya da diğer meslek gruplarına mensup kimseleri yaptıkları işi eskisinden daha iyi yapmak gibi ek kazançlarla ödüllendireceği de kuşkusuzdur.

- *Banka ilişkisini* bilmeden bankacılık mevzuatını tarayan kimselerin çekebileceği sıkıntılar, bu ilişkiyi "okuyabilen" kimselere nazaran kat be kat fazla olacaktır, örneğin.
- Aynı damardan, sermayenin üretimi, dolaşımı ve yeniden üretimi ile ilgili hususların bilgisi,
 1. şirket tiplerini, kıymetli evrakı, sözleşme serbestîsi ilkesini daha net kavramaya;
 2. "ticari örf ve âdetin neden ticari olmayan konuları düzenleyen kanun hükümlerine üstün sayılması gerektiği" gibi ahret sorularına sosyal gerçeklikle uyumlu yanıtlar üretmeye;
 3. "kamu hizmetlerinin görülmesinde tahkim usul ve esasının" bir gecede birbirine benzemez üç parti tarafından sorunsuzca değiştirilebilmesinin mantığını ortaya koymaya;
 4. HES mevzuatının gerçek maksadını düşünmeye;
 5. İdari vesayet ilkesine yönelik saldırıları -*subsidiarite* kavramını-, yönetim tartışmalarını ve söz konusu somut örneklere benzeyen bir seri hususu "açıklamaya" yarayabilir.
 6. Bu sayılanlara 1994 krizinin hemen ardından Yargıtay tarafından "keşfedilen" "işletmenin korunması ilkesinin" anlamını, 2000'li yıllarda yabancı sermaye kuruluşları tarafından Anayasa Mahkemesi'nin özelleştirmeye ilişkin içtihatlarına karşı gösterilen tepkiyi, son *stand-by* andlaşmasının neden imzalanamadığını ve benzeri bir seri hususu eklemekte de sakınca bulunmamaktadır.²
 7. Burada verilen örnekler sınırsızca artırılabilir.
- Sermayenin üretimi, dolaşımı ve yeniden üretiminin gerekliliklerine doğrudan indirgenemeyeceği düşünülen ancak kapitalist devletin biçimi dolayımı ile siyasal ve ideolojik alan üzerinden gündeme getirilebilecek cumhuriyet, demokrasi insan hakları gibi hususlarda da hukukun ekonomi politiğinin birikiminden faydalanılabilir:

2 Bazı durumlarda hukuki düzenlemelere iktisadi yanı ağır basan üretim ilişkileri arasında korelasyon tesis etmek daha zor olacaktır. Bu tür durumlar liberal aydınlar tarafından Marksizm'i indirgemecilikle suçlamak için keyifle gündeme getirilir. Dinlemekte olduğunuz konuşmanın önerdiği perspektif hiç de yeni olmayan bu eleştirilere Marksistler tarafından verilen muhtelif cevap içerisinde birbiriyle uyumlu olduğu varsayılan bir dizgeyi kendi teorik üretimi için tercih etmektedir. Kaldı ki sosyal yardımlar ve Körfez sermayesi tarafından aktarılan refah kaynaklarının tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar siyaseti belirlediği bir dönemde iktisadi indirgemecilik suçlamasına yanıt verme ihtiyacı da esaslı bir şekilde zayıflamaktadır.

1. Cumhuriyetin devletin başındaki kimsenin seçimle geldiği bir yönetim olduğunun ötesinde söz konusu biçim hakkında ne söylenebilir? Geleceği mevcut onca çelişkiye rağmen birlikte üretmek için elzem olan projeye cumhuriyet desek ne olur?
2. Anayasa nedir? Devletin organları ve devlet ve vatandaş arası ilişkileri düzenleyen bir metin oluşunun ötesinde Anayasa için başka ne söylenebilir? Anayasaya verilmiş bir cumhuriyet projesinin normatif ifadesi desek ne olur?
3. Kurucu meclis nedir?
4. Başkanlık, yarı-başkanlık, parlamenter sistem arası farklar bu makamlara getirilmiş biçimlerinin ötesinde açıklamaları muhtaç değil midir?
5. Seçim nedir? bir süpermarket rafında mevcut peçetelerden birini seçmekle parti seçmek arasındaki farkı ifade eden şey nedir?
6. Temsil, kurum, örgüt, vakıf, dernek vs. Burada verilen örnekler sınırsızca artırılabilir. Öyleyse soralım: **Hukukun nesnesi normlar değilse nedir?**

Bu sorunun cevabı **üretim ilişkileridir.**

Bu ilişkiler hukukun dışında var olup da hukuk tarafından işlenmezler. İşleyebilmeleri için onlarla birlikte, onlarla aynı anda hukuki düzenlemelerinin mevcut olmaları gerekir. Hukuki olan iktisadi olana, salt iktisadi olana da değil, siyasi ve ideolojik olana da içeridir.

Bir başka deyişle **hukuk üretim ilişkilerinin dışında değil içindedir:** İçinde olduğu için bu alanın bütün çelişkilerini içerir. Hukuk en başından itibaren değer bağımlıdır. Sosyal çelişkilerin tarafları için -güçleri oranında- imkânlar barındırır. Ancak uyaralım hukukçu hiçbir zaman söz konusu tarafların eşit güçte olduğu sanısına kapılmamalıdır.

Hukuka ekonomi-politik perspektiften bakıldığında, hukuktaki dönüşüm hiçbir zaman sadece hukuk alanındaki dönüşüm değildir.

Onu anlamak için normların, normlardaki dönüşümün bilgisi yetmez; normlar tarafından düzenlenen ilişkilerin bilgisine de gerek vardır.

Hukuk kendisine vücut veren normatif bünyenin dışında kendi düzenleme nesnesi olan ilişkilerle birlikte var olur ve dönüşür. Normlar tarafından düzenlenen ve ideolojik, siyasi ve iktisadi mahiyeti haiz olan muhtelif ilişkinin bilgisi hukuk alanında bulunmadığından hukukun ekonomi politiği çalışmaları her dönem önem arz edecektir.

Daha çok şey söylenebilir idi ancak süreyi göz önüne alan fakir ihtisar etti.

